

A halálra üldözött, halálra gyötört zámolyi romák az egyetlen utat választották, amelyet választhatnak: el innen. Amit el akarnak érni, azt nem nagyon érhetik el: az európai emberi jogi bíróság csak akkor foglalkoznék az ügyükkel, ha már minden magyarországi törvényt végigjártak volna – ami persze naivság, hiszen a pörhalasztás, amelyet már Hamlet is az emberi bajok egyik legnagyobbikának tartott, ahhoz a kereszthez szögezte volna a romákat, amelytől éppen menekülni szeretnének.

A saját kisebbségeivel példásan bánó Kanada, az illegális bevándorlókkal és etnikai kisebbségeivel – a közvélemény jelentős részének rasszizmusa ellenére – egyre nagylelkűbben, ötletesebben és találékonyabban eljáró Franciaország sajnos nem fölkészült a kelet-európai fajüldözés áldozatainak (millióknak!) a befogadására, ahogyan a menekülő zsidókat se fogadták be a második világháború alatt, ám ahogyan az Oroszországból és Romániából menekülő zsidókat viszont befogadták nálunk (és másutt a Monarchiában) az első világháború előtt. A cigányokat ma ugyan nem fenyegeti gyűjtőtábor, noha annak idején Miskolcon és Székesfehérvárott próbálkoztak gettóalapítással, de ez a nyolcvanas-ki-lencvenes években már tiltakozást váltott ki. Gyűjtőtábor nem, de pogrom igen...

Pár száz roma honfitársunk már menekült innen, és politikai menedékkert kapott Kanadában, ahol a hatóság megállapította, hogy hazájukban – Magyarországon – fajüldözés, faji megkülönböztetés áldozatai. A probléma persze nem magyarországi sajátosság. Csehországban, Szlovákiában, Romániában, Bulgáriában, Koszovóban, Albániában, az egykori Szovjetunió utódállamaiban szintén üldözik a cigányokat (és persze más kisebbségeket is, de főleg és elsősorban a cigányokat). Hátrányos megkülönböztetés sújtja őket, ha munkát és lakást keresnek, különös szigorral csap le rájuk a rendőrség, az ügyészség, a bíróság, nem védik őket annyira a népjóléti intézmények, mint a fehér többséget, betegberek, szegényebbek, tudatlanabbak, mint a fehér többség.

És ami a legfájdalmasabb: a többségi társadalom egy része elutasítja, kitaszítja, kirekeszti, megveti, gyűlöli, utálja, bántja, üti őket, ahol éri.

A társadalmi, nemzeti, emberi szolidaritás amúgy is gyöngülő szabályai a cigányokra mintha nem vonatkoznának. Romániában vannak politikai csoportok, amelyek országos napilapokban a romák kiirtását javasolják. Csehországban fallal választják el a cigánytelepet a fehér városrésztől. Erdélyben rájuk gyűjtik a putrit. Magyarországon buldozerral rombolják szét a házaikat, élőláncal és tartóútek koszorújával védekeznek a beköltözésük ellen, Pesten hatósági segédlettel dobják ki őket a lakásukból, befalazzák az ajtajukat. Faluról falura kergetik a cigányokat, asszonyuk, vagyonuk szabad préda.

Kultúrájukat eltüntetik a nyilvánosságból, gyűlölködő rágalmakat és rémhíreket terjesztenek róluk, vezetőiket megvásárolják és szembefordítják velük. Ha tiltakoznak, mint most is, hazaáruló a nevük. Védekezniük csak törvényen kívül lehet, s ha megteszik, a fehér többség vezetői rájuk zúdítják a szent erkölcsprédikációkat. Törvénytiszteletéről és a tulajdon szentségéről papolnak azoknak, akiknek semmijük sincs, és akiknek a fehér többség és a fehér rendszer hibájából nincs semmijük. A családbarát kormányhivatalnok fogamzásgátlót ajánl nekik. A Kaya Ibrahimok rezsimje józanságról, takarékoságról, beosztásról, szorgalomról nyivákol. A hetvenezer prostitúált ország a cigány bujaságon szörnyülködik. A munkanélküliséget teremtő és a munkanélkülieket üldöző rendszer a cigányoknak tesz szemrehányást, hogy miért nem dolgoznak. Ha a szegényeket úgy-ahogy képviselő munkásszervezetek összefognak a roma jogvédő csoportokkal, a „liberális” publicisztika hörög és köpköd. Hogy mernek a szegény fehérek a másfajú szegényekkel összefogni? Pimaszok! Prolik!

A kereskedelmi médiák ájult, időtlen derűt sugároznak, a jobboldal a déliráló „földendüléssel” próbálja delejezni az elnémitott lakosságot, a középosztályi szavazatokra sandító baloldal, balközép és közép-közép többnyire zavartan hallgat. Jobb, ha a szegények a cigányokat utálják, mint az új burzsoázia. Jobb, ha az alulfitetett dolgozók a romáktól féltik az állásukat, mintha a multiktól féltének, amelyek tüstént szedik a sátorfájukat, amint a miénknél is antiszociálisabb országra találnak, ahol még alacsonyabb az éhbér, még gyávább a szakszervezet,

még gyilkosabbak a munkakörülmények, még hosszabb a munkaidő, még brutálisabb a rendőrség. E tekintetben a kínai gulag az eszményi, ahol egyáltalán nincs bérköltség, és a munkaerő: fogóeszköz. Ott gyártják a legjobb edzőcipőket és pólókat.

Evvél az egyszerű népnek nem kell törődnie, neki a lusta, bűnöző, iszákos cigánnyal kell törődnie. Meg az ukrainai és romániai bevándorlóval, a kurd és tamil menekülttel. A nép ellenségét, mint min-

De itt nem arról van szó, hogy mit gondol felőlünk a Nyugat, amelynek a menekültekkel, bevándorlókkal, vendégmunkásokkal kapcsolatos általános magatartása undorító (szemben a már megtelepedett kisebbségekkel szembeni – túlnéve nézve irigylésre és csodálatra méltó – jogi-politikai gyakorlatával és a diadalmasan terjedő antirasszista politikai kultúrával).

A kérdés ez: elviseljük-e mi, hazafias, alkotmánytisztelő, demokratikus észű

nak, a romákat körbe-körbe kergetik és üldözik az országban, megtevesztett, elvadított, leitatott szegény sorsártsaikat uszítják ellenük.

A liberálisok, a szociáldemokraták, a zöldek (vagyis a centrum és a baloldal) saját kérdéik, tagjaik és támogatóik előítéltelességével küzdenek. Aggasztó példája ennek az, ami a legutóbbi két hétben a budapesti (VII. és XIV. kerületi) kilakoltatások körül történt. A Roma Polgárjogi Alapítvány és a „Népszava”-

Tamás Gáspár Miklós

Menekülni!

dig, a vezetőség jelöli ki. A házból ki-vert, zúzott testű, zavart lelkű, tébolyig vegzált áldozatot pedig hazafitűi hűségre okítják. Szíveskedjék eltekinteni a szaporodástól, mondják neki, az ön növekvő arányszáma a lakosságomban nekem nemzeti tragédia: bánatomat ön respektálni köteles; elvárható, hogy ön halkán és udvariasan megdögljön a járványban, amely az ön undorító fajtájára oly jellemző, hiszen becsületes magyar (cseh, bolgár) embernek van tb-kártyája, amelyet ezennel megtagadok öntől. Pfüj.

Ember-e az, aki nincs „bejelentve”?

Ember-e az, akiről maga a brit belügyminiszter – Mr. Jack Straw – jelentette ki, hogy a kapualjba szokott bronzolni?

A palesztin, kurd, tamil, albán, cse-

magyarországi honpolgárok azt, hogy polgártársaink, honfitársaink – a mi hibánkban és teljesen indokoltan – kénytelenek legyenek a szisztematikus fajüldözés miatt elmenekülni hazánkból? Nekünk nem a nyugati „föltötes én”, hanem a saját lelkiismeretünk előtt kell elszámolnunk evvel a szörnyűséggel. Akarunk-e olyan állam polgárai, olyan rendszer támogatói lenni, amelyben a faji megkülönböztetés, az intézményes rasszizmus uralkodik? Elviselhetjük-e a „Haider közeli jampecek” (idézet Váncsa Istvántól az „ÉS” múlt heti számából) kormányát, akik vígan szökölnek az erdélyi Tusnádfürdőn a kisebbségi jogokról, miközben Magyarországot ez a példátlan, megalázó szégyen érte?

ban kitört sajtóbotrány hatására (is) az SZDSZ elnökének és Budapest főpolgármesterének kellett közbelépnie – saját párhíveik ellenében. A liberális befolyás alatt álló kerületi önkormányzatok csak a legnagyobb vonakodással voltak hajlandók teljesíteni törvényes és humanista kötelességüket, még úgy is, hogy a főpolgármesteri hivatal (hála Istennek, és köszönet érte) állta a számlát. Az SZDSZ elnöke Népszava-cikkében mintegy kétféle harcot folytat a „tülőző” jogvédőkkel és nem igazán cigánybarát (és szegénybarát) tisztségviselőivel szemben, ami taktikailag-pragmatikusan talán érthető rövid távú álláspont; látva Magyar Bálint elveit, azt kell gondolnunk, hogy voltaképpen ő se áll kö-

csen, baszk, északír, korzikai, pápua gerillákat tiszteljük, mert ők robbantgatnak és lövöldöznek, míg ön csak hegedül. Komolytalan banda. Imádkozik, énekel, csókolózik, sír, röhög. Ahelyett, hogy pénzt keresne, ami önnek egyébként hatóságilag tilos.

A mikor a romák az igazságukat keresik Strasbourgban, a jobboldal a szocialista és liberális ellenlélek bajkeverését keresi a háttérben. Ugyanezt tették a cseh kormánypartok, amikor az állampolgárságtól is megfosztott csehországi romák Kanadában és a skandináv államokban kerestek menedéket. A londoni és a dublini román nagykövetség bűnöző bandának minősítette a sajtóban a Nagy-Britanniában és Írországban menedékkertet kérő, a pogromok elől menekülő romániai cigányokat, s ezt fölkapta az ottani rasszista bulvárújságírás, áradtak a hazánkból visszavándorló „olvasói levelek”.

A sovén jobboldal érve ilyenkor: „Hírünk a világban.” Mintha a kelet-európai országok rémséges belső viszonyait titkot képeznének. Mintha a bírálók volna nekik felelősek a bírálat tárgyáért. Már a századfordulón hazaárulással vádolták a radikális „Huszadik Század” szerkesztőit a szűk látókörű sovínisták, mert a folyóirat tárgyilagosan elemezte a magyarországi nemzeti kisebbségek elnyomását, az akkori magyar uralkodó osztálynak ezt az ostoba és bűnös politikáját, amely nyílegyenesen vezetett Trianonhoz (amint azt már gróf Széchenyi István is előre látta).

zében, de védenie kell a mundért és a kádereit. Nem lehet valami kényelmes pozíció. Hosszú távon azonban az SZDSZ elnökének be kell majd látnia, hogy Ungár Klára és Eörsi István (a nevek itt típusokat és politikai identitásokat jeleznek) nem férhet meg egyazon pártban, hogy előbb-utóbb bizony igent vagy nemet kell mondani, mielőtt túl késő. (Én ezt már csak többé-kevésbé külső megfigyelőként bátorodom megjegyezni.) Kérdés, hogy a Roma Polgárjogi Alapítvány akciói, Eörsi István, Józsa Márta, Hell István újságcikkei nélkül vállalhata volna-e Magyar és Demszky, hogy fölülbírálja a kerületi SZDSZ-funkcionáriusok politikáját. Néha úgy érzi az ember, hogy a rendszerváltás körül megerősödött liberális és szolidáris (emberi jogi) szemlélet csak a közvélemény fölülletét karcolta meg, a mélyben a korábbi, elmaradott, „kirekesztő” szemlélet dominál. Az emberség visszavonulót fűj.

Rasszista volna a többségi, fehér lakosság többsége? Ezt nem gondolom. A kelet-európai, a magyarországi közvélemény inkább tanácsatlan, bizonytalan, tájékozatlan. A tragikus helyzetbe került egyéb (nem cigány) emberszervezetek iránti – mindenütt tapasztalható – együttérzés sem képes szervezett politikai formát ölteni. Nem csak Zámoly tragédia, hanem Sárobgárd is: ám evvel szemben is tehetetlenek vagyunk. A közvélemény jelentős része azért is hitetlenkedik, amikor fajgyűlöletről és fajüldözésről olvas, mert polgár-

társaink zöme ilyesmit (legalábbis radikális formában) nem tapasztal maga körül, a romákkal szembeni szokásos fenntartásokhoz, előítéletekhez pedig már ös-idők óta hozzászokott, már föl sem tűnik, „jobb társaságban” is elfogadottak – sajnos. Ezek az előítéletek, sztereotípiák nem elég „ordasok” ahhoz, hogy az egyszerű emberi segítőkészséget megszüntessék; tehát a többség viszonylag jó lelkiismerettel értetlenkedik, amikor magánjellegű vagy hatósági faji-etnikai atrocitásokról hall. Néha arra hajlik, hogy azt gondolja: ha ilyen extrém esetek előfordulnak, nyilván az áldozat is ludas. Így szokás kiközvetíteni az utat a borzalmak felé, így válnak jó szándékú, derék emberek olyan dolgok cinkosáivá, amelyeket voltaképpen elutasítanak. Az üldözött, bántalmazott, magára hagyott cigányság iránti toleranciától eljutunk a rasszizmus iránti toleranciához.

Ezen a helyzeten el lehetne kezdeni változtatni, ha igazi tekintéllyel és erővel rendelkező intézmények, szervezetek mernének igazat beszélni, nem csak az elszigetelt, megrálgalmazott, szűk befolyású emberijogvédő csoportosulások, amelyek megérdemlik minden demokrata bámolatát. Ne legyünk igazságtalanok, ilyen munka folyik: a magyar szociológia három nagy iskolamesterének (Kemény István, Szelenyi Iván, Ferge Zsuzsa) műhelyében, a liberális politikaelmélet, alkotmány- és közjog centrumaiban, a sajtóban – Czene Gábor a „Népszabadság”-ban, a Roma Sajtóközpont híreit és elemzéseit rendszeresen közli belpolitikai rovat a „Népszava”-ban (ez európai viszonylatban is egyedülálló!), a „Magyar Narancs”, a „Beszélő” és még sokan mások –, ám ez csak a szociálliberális értelmiség munkája, amely mögött nem nagyon van pénz és hatalom. A kormányzatot a Doncevsz Tósféle kisebbségüldözési hivatal, az országblamázsközpont, a kétes hírű és tehetetlen OCO képviseli. A baloldali és a centrista ellenlélek pedig zavarban van, igyekszik a közvélemény minden áramlatának mondani valamit, valami szívhez szólót. A marketing-, PR- és médiapolitika korában, különösen Magyarországon, ahol a párttagok száma, elkötelezettsége, tudatossága, harckészsége – a szélsőjobboldal kivételével – csekély, ez a jelek szerint nem változhat (s az SZDSZ legfőbb vezetőségének legutóbbi kivételes lépése a pesti kilakoltatásokkal kapcsolatban, bár melegen üdvözlendő, inkább csak erősíti a szabályt, akárcsak az MSZP korrekt nyilatkozata a zámolyi-strasbourggyi ügyről).

A míg azonban a felelősségünkön sző se esik – bármilyen fájdalmas ezt elismerni –, előrelépés nem lesz. Mit mondjunk azoknak a roma polgártársainknak, honfitársainknak, akik úgy érzik, Magyarországon (vagy Csehországban) senki nem lehet képes megvédeni őket az intézményes faji megkülönböztetéstől és a fajgyűlölközés fizikai támadásaitól? Kárhoztassuk őket, amiért (teljes joggal) bepanaszolják a magyar (cseh stb.) államot a nemzetközi, európai fórumokon? Nekem érzelmileg rokonszenves volt az a kormányfő, aki azt nyilatkozta, visszavárjuk a roma kivándorlókat. De meggondolta vajon, amit mondott? Hallotta, mit mondott a csóri polgármester, aki örül a cigányok távozásának, s a többi is utánuk küldene?

Ha a romák ezrei, tízezei nekivágnak a nyugati útnak, a Nyugat majd bezárja a kaput. Azok az idők már elmúltak, amikor kitántoroghatott Amerikába hárommillió emberünk (akiknek többsége általunk elnyomott, felső-magyarországi szlovák volt, amiről manapság illik megfeledkezni). Ha tetszik, ha nem, itthon kell egyenlőséget teremtenünk.

Ennek útjából legelőbb is a lelki akadályokat kell eltávolítani. Ezek legfontosabbika az, hogy vonakodunk beismerni, mit művelünk voltaképpen. Magyarországon – bizonyos mértékig – még demokrácia van, módunkban állna rákényszeríteni az államunkat, hogy a hátrányos megkülönböztetést előnyös megkülönböztetéssel, a diszkriminációt pozitív diszkriminációval egyenlítse ki, hogy meghozza végre a polgárjogi (anti-diszkriminációs) törvényt. Aki ezt ellenzi, azt nem tudom a továbbiakban tisztességes embernek tekinteni.

Magam is jártam a zuglói Várna utcában, ahol a kilakoltatott, dolgozó és rokonszenves roma családok a szabad ég alatt voltak kénytelenek tölteni az éjszakát. A lerobbant proliháza, „fehér” lakói együtt érzők voltak, behívták a roma kisgyerekeket a fürdőszobájukba, vacsorával kínálta a földönfutókat, meghívták őket, nézzék meg, mit mond be róluk a tévé. A magyar népnek van szíve.

Nem tudom azonban, vezetőinek van-e esze, s ha van, megjön-e valahára.